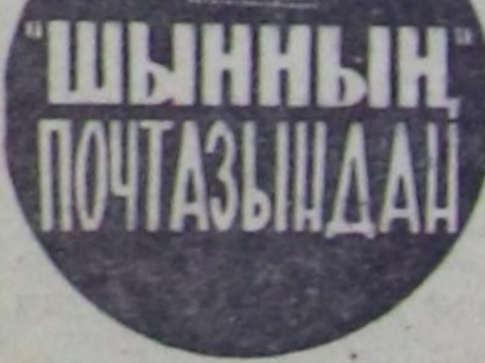

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ДЕНГЕ БАЗАР

Советтер болгаш амыдырал

Дүжүт ажалдазынын маадыры

ЁЗУЛУГ ИШЧИ

Советтер чуртунун кайы-даа булуңунда амыл-иш дайныккан, кандыг-даа айман-совон киникер эртен уезин саптып, чедип алган чедикши-кининерин быжыгып, келер уеде соругаларын айтып, дүгүмүздөн бөгүн, а даарта оюн-даа бедик көргүзүлгү болурунга бузуурелдик амылдап турар.

Эртен чайын Кызылдың културга болгаш дыштангыла паркына селгүлөтпөчү, күш-аыялга алдарынан суралыг киникеринин портреттерин сомуургадым. Олардын арасында бежен чыл мурунда революциянын солдамы — Дорен Шерингинин биринчи чоран С. М. Баранынчу чуруу менээ онза солун болуп, сеткилимни дууреткен.

Содуна Монгунович 1922 чылда чаа-ла ээрби харлаан турган. Тыванын революстуг шерининин албан хүлээлгезин эрттиргеш, төртүтүнгөн чери — Тоюунуң делгемнерине иви малдап, ораның амыл-байлаан Төрзүн чуртунга аңгал-менкел, чонунга мантатырып амылдап берген.

Ада-чуртуну Улуг дайынын чылдарында ол хөчүн солдат ичээрдаа фронтуга бе-лек чыыр талазы-биле Тоюуга ёзулуг организакчыларынчын бирээни турган. С. М. Баран башкаш амыл-ишчилерин хөйүн адап болур. Амыдырал-чурттагыга үлгөргө, амыл-ише ишчанын Ан Мырала, Баран Юнчук, Кол Лопсан, Баран Мырала болгаш өскелерини даа азары өөрүнчүг. Тоюуга баштайгы катышкан амыл-агыларынчын үндешкенчилер болушкан, олар амы «Тоора-Хем» совхозтун манталдыг муракчылары.

Содуна Монгунович нийтинин малын естүрөр, оң продуктуну бөдөр, туугу-сууру чагайыдарына болуунуң негиз үлүг-хуурун кириген. Чаа кандыг-даа амыл-херекти дагырга, ону нездеде ах сеткилдиг күөстөшкан, хөй-ниинин болуп, чонун мурунгу шынчы бөрөлгөн, Азас кеде Советтин депутаттыгына наш улаа соңгутуруп келген. Оң хөрдүн Ленинин юбилей медалы чайнал чоруур.

Хөчүн солдат, пенсионер С. М. Баранынчы назыны улгатса-даа, оң бунянын амыл-ишчинин дуржулгазы ош-өрүнгө, ылаңгы амыл-өскенге үлгөр болуп турар.

В. ТАМДЫҢ-ООЛ.

Боттарынын шилин алган амыл-ишчи, шын-ла дөстөр амыл-ишчилер Бай-Салгыч амыдырал ханым-ыла колбилдизинде эвөөт.

Олардын бирээни — Т. Пандушкына уш комбинатка он беш чыл амыл-ишчилер, дуржулгазы быжыгып, он кылган амыл-ишчилер Терентьевич амыл-ишчилер кызыл-ишчилер колбилдизинде хөй улаа эмгектен келген.

Сагит Гайдулиннин амыл-ишчилер турар үшүн элчээ Улуг Октябрьнын 55 чылын болгаш СССР-нин тургустунганынча бээр 50 чыл он телептиг ул-туур дээр бедитин социалист хүлээлгени алган шалып-чы ёзу-биле амылдап турар.

ЧУРУНТА: комсомолчу С. Гайдулин.

А. СОКУРОВТУҢ ФОТОСУ.

ЧУРУНТА: Е. Т. НАВЛУШНИНА.

Таңды район. С. ФЕКТИСТОВТУҢ ФОТОСУ.

«Амылчы чоннар депутаттарынын районнар болгаш хоорайлар Советтеринин амыл улам ийди өскөндөр талазы-биле хөмчөгөргө дугайында» СӨКП ТК-нын 1971 чылдың март 5-те доктаалы Советтерин ролон беддеринге онаа ужуру-дузалыг, оларын амыл-чорудууга тодаргай удуртууга болуу турар.

СӨКП ТК-ның ол доктаалын Бай-Тайга районда чер-чер Советтери канчаар күөсөдир турары? Чоокта чаа алда чорааш, амыл-херектин байдалы-биле таныттымыс.

Район болгаш кеде Советтерин күөсөдиринин амыл-чорудууга экижидер дээр чамдык хөмчөгөргө ач чоруткан. СӨКП ТК-ның доктаалын болгаш «Амылчы чоннар депутаттарынын район Советтеринин кол өргөлериң бол-гаш хүлээлгелериң дугайында» СССР-нин Дээди Советтин Президиумунуң Чарыкын күөсөдир талазы-биле хөмчөгөргө амылдап кылган. Ону эртен чылдың апрельде районкусомон хуралында бадылаан. Чер-чер Советтеринин амыл-чорудууга сургаалдыг хуралдары, семнарлары эрктөөлөр. СӨКП ТК-ның доктаалын Советтер амыл-чорудууга шөлөөмүзгө өөрөгөн амыл улау ужуру-дузалыг болган.

Оон түнөөнде депутаттар-биле амыл, амыл-агыларынчын экономикалык быжыгыларынга, күрүнө мурунгу планник оналгаларын күөсөдирине чер-чер Советтеринин бүтү талазы дуулаамчымыз өлөкөйжөөн. Районнуң кеде амыл-агыларынчын ишчилер эртен кварталда күрүнөгө эл сазарында планын 101,5 хуу, дүктү — 102,7, сүттү — 102,6 хуу күөстөөн.

Район болгаш кеде Советтерин күөсөдиринин соңгутууларынчын чыгыларын күөсөдир, оларынчын мурунгу депутаттарынын советтеринин организастар талазы-биле амылдарын чоруткан. Нийтинин организастар талазы-биле амылдарынчын ёзуулар Бай-Талда чаа клубту туткан. Шүй суурда магананын, уругулар салып туткан, бо чылдың июнь айда амыл-агы дүжүлгө. Топ фермада чаа кукутту тутуу аяар болгаш өскө-даа чыгылар боттанган. Иччалла-даа Со-веттерин күөсөдиринин соңгутууларынчын немей килерген чыгыларын сагырып көрбөй, оларын күөсөдиринин хөмчөгөргө амылдап кылбай турар.

Район Советтерин күөсөдир СӨКП ТК-ның доктаалын амылдарга боттангылар талазы-биле амылдап кылган хөмчөгөргө күөсөдирине контролдуу чыгып тургускаш. Иччалыг кеде амыл-агыда шийтирээр ужурулук айты-

рылгар көвөй. Күрүнөгө кеде амыл-агы продуктурлар сазарынын тос айларда планник оналгаларынчын бедиткиниг күөсөдире, мал амылчы хөмчөгөргө талазы-биле чамдык плаваар күөсөдиринин турар. Малдын олуң хоораар, кылдар чоруу эвөөт. Бо айтырларын Советтерин сессияларына, күөсөдир хуралдарына ховар чыгылашкан, чамдык планник оналгаларынчын күөсөдиринин турарынчын чыгылашканын аналгыга көрбөй турар. Чер-чер Советтеринин сессияларына кеде амыл-агы айтырларын чыгылашканын, амыл-агыларда сезондуу айтырларын колдуулаа ону улаандырды келген. Бо чылдын июнь Советтерин күөсөдиринин чыгыш «Кара-Хөл» колхозта мал кыштагылашканынчын байдалынчын дугайын чыгылашкан.

Район болгаш кеде Советтерин күөсөдиринин Советтерин доктаамал комиссияларынчын амыл-чорудууга улам ийди өскөндөр, күөсөдир алган шийтирлерин күөсөдирине контролдуулар, амылчы эки дуржулгазынчын бедиткери хөмчөгөргө чоругу кичөөнгей салбаан. Төзүн кеде Советтин чамдык доктаамал комиссиялар амылдарынчын турар. Кеде Советтерин хөй кезинде депутаттар бөдөртери, постуларынчын тургустунганын. Бай-Тал, Төзүн, Шүй кеде Советтери боттарынын бедиткериңеринчын үшү чоруткан депутаттарынчын орунуга соңгутууларынчын чоруттайн турар. Чижээ, Бай-Тал кеде Советтин депутаты Д. Д. Балчы эртен чылдың ноябрьда, Шүй кеде Советтин депутаты К. С. Донгак бо чылдың июнь айда өскөр чоруткан турбоже, оларынчын соңгутууларынчын соңгутууларынчын амыл кеде эрттербөр. Бо чорук «Тыва АССР-нин кеде, суур Советтерин дугайында» Тыва АССР-нин Хоойлуунуң каржызы-биле хажытканы ол болур.

Район Советтерин, Тай-Тал, Кызыл-Даг, Төзүн кеде Советтерин күөсөдиринин автоорук туудууну дугайында айтыртыгы барык чыгылашканын көрбөй келген. Амыл кеде Төзүн, Бай-Тал, Кызыл-Даг, Шүй, Кара-Хөл аразынын оруктары көвүт багай байдалда, дарын оларынчын турар амыл-агы негеттинин турар. Бо чыгыла амылчы колхозтарын, «Төзүн» совхозту, албан болгаш организакчы черлерин, амылчы чоннардын көшкөк хаара туткан.

Район депутаттары туу-тууга амылчы күөсөдиринин эртен чыгыла болуу турар. Депутаттынчын хуу — хөвүнү төлөөлөрүнчын биле амылчы таарымчалыг арга-хөвүн бол-гаш. Ону ховар организастар турарында чер-чер Советте-

Беш чылдың кижилери

ЛЕНИН ОРДЕННИН ЭДИЛЕКЧИЗИ

агыл-ишчинин көргүз берген. Бир чыл өртөөде амыл-агы-нын муракчыларынчын санаыга килерген. Чыл келген тулуна-на Таянын бөдү — өзүп, күш-амылга билги, мергежили улам белгилерин.

Таан Кара-Салдын амыл-ишчилеринин 1951 чылда бир чаа эргиде болган. Чыра-Бажы чурттуу, бугуштуу мөдүлүт, амыл-ишчи Шериг-оол Комбуштаевич Монгуш-биле өг-бү-ле тутканылар.

Алар-ат, аас-кежин, тогу-дога амыл-ишчилер — күш-амыл-ишчилер ханы билген, онаашкан хөрдөнгө билген, мергежили берип, ону доктаамал беддер соорулган боттарынын мурунгу ала салганылар.

1955 чылда амыл-агынын Шык-Бажы сүт-бараан ферма-зынын амыл шоолуг эвөө турган. Ону экижидер-биле телептиг күш-амылчы кижилерин шийди эгелөөн. Оларынчын бирээни Таан Кара-Сал болган. Оон бээр бо хүнгерге чедир мында саанчылап амыл-агылашканын.

Фермага ол уеде амыл-агыда элден бергелер, тава-рышкылап турган. Кол-ла чүве мал чөм эвөөн, оон уламын-дан сүт салдызы кууду болур. Чурттагы бажынар, мал кажалдары чедипшес бооп тур-гулаан — деп, саанчы сактып чыгылап өрөр.

Ам байлап үндешин-биле өскөргөн. Шык-Бажы ферма-зы амыл уенин чагайыжыды, туттуган сууру аларган. Саан-чылар, каларчылар телептиг чыгылар туттуган үш-үш өрөөл бажынардыг, ону дол-

гандыр хөржиш, ногаачыткан. Чурттаарына, амыл-агы-нын муракчыларынчын санаыга килерген. Чыл келген тулуна-на Таянын бөдү — өзүп, күш-амылга билги, мергежили улам белгилерин.

Кара-Сал Таан саанчылап эгелөөн хүнгеринде бээр инек сазарын, ону ажаап, чөмөдөрүнчын алгаларынчын шү-дүргү-биле шингезип ал, зооветеринарлык бедитилерин кызыл-ишчилер өөренип кел-ген. Мергежидиг саанчы бо-лурчүвө бүтү сазып-сеткилин салып, хөй сүтү саан амыл-ишчилер кулавырларынчын ийлеп эгелөөн. Бүтү чүве инектер-инчын шын чөмөдөрүнчын элден, эки ажаалдыкылар хамаржырын амыл-ишчилер баштайгы чылдында билген, өлгө кол кичөөнгей салган.

1958 чылда фермага сим-менталь уксаалыг инектерин эгелген. Ону саанчылар ш-тер Кувискаал, Таан, Опул оларга быжыгылаан. Симменталь уксаалыг инектер туу черин инектеринге бөдөлдө эки чөм-дөрлө, ажаалдыкылар негээр болгаш ийи-үш катан хөй сүт-тү бээр, Ичангаш саанчы-лардаа негелде улгаткан. Сүт сазалдыкы көвүдөргө дээр сазычлар ортузунга чарыш улам калбарган.

Таан Дембалаванынчын амыл-ишчилеринин 1962 чылда утун-дурбас болушкун болган. В. И. Ленинин тургускаш Совет Эмгекчилеринин Коммунист партиянын кезигүүнө килерген. Саанчы амыл-агы ха-рымсаалганынчын каш диктыр уз-

рында хөй депутаттарын амыл кеде депутаттын негелдешти амылчы дээр чыгышкын боттарынын эргелерин канчаар амылдарынчын билбей турар. Амыл-херекти контролдууларынчын мыдыг амылчы аргазы бо чылдын районга чүглө 2 улаа амылдан.

Төзүн болгаш өскө-даа чамдык кеде Советтерде, оларынчын доктаамал комиссияларында херек эмгектен багай тур-густуулан. Төзүн кеде Советтин чыгыш-даа доктаамал ком-иссия амыл кеде чедир болууну амылчы дугайында Советтин мурунуга өтөт кылган. Олар амылчы дугайында турар. Кеде Советтин хурал алган шийтирлерин үр уе иштинде боттангыларын, күөсөдирлеринге ой-шанаа дидыптайн турар. Чижээ, бо чылдың июль, айнын төмүчүнде кеде Советтин чыгыш сессияда «Черин чөп амылдарынчын дугайында Хоойлу күөсөдиринин «Төзүн» совхозунчын Ичан-гал салбырында чорун турарынчын дугайында» айтыртыгы чыгылашканын. О сессиянын шийтирлерин күөсөдиринин ок-тябрьнын эргенде чедир-даа организастаан. Бо чылдың август айнын төмүчүнде ол-ла кеде Советтин сессияда «СССР-нин тургустунганынча бээр 50 чыл болур онга алдар болдурган социалист хүлээлгелерин күөсөдиринин чорун турарынчын дугайында» айтыртын чыгылашканын. Иччалла-даа сессиянын хурал алган шийтирине кым-даа ач салбаан, күөсөдирлеринге оларынчын чоруткан, хөвөр чыгышкан. Чамдык кеде Советтер хурал алган шийтир-леринчын күөсөдир дээр шыгыг контролдуу тургустунгай турда, район Советтерин күөсөдир бөже чогуур кичөөнгей салбаанын үстүнде чыгышкын хөрдөргө чоруткан.

Чоокта чаа Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президи-умунуң хуралына СӨКП ТК-ның үстүнде амылчы докта-амал күөсөдир талазы-биле Бай-Тайга районнуң чер-чер Советтеринин күөсөдирининчын амылчы дугайында ай-тыртыгы чыгылашкан. Амылчы бар чөмөдөрүнчын ай хууеа-нын иштинде чыгылашканын район Советинин күөсөдирине даапшылаан, ол соруга-биле кылмып чорутса чогуур амыл-дарынчын амылчы доктаамал хурал алган. Ол соруганын бот-тангылар дээр улам ийди өскөндөр амылдар, амылдар-биле дөңгө базары районнуң чер-чер Советтеринин, оларынчын депутаттарынын чыгыла хөрдө болур.

А. КӨШКЕНДЕЙ, Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунуң канцелярия начальниги.

МАЛЧЫННЫН АЖЫЛ-ИЖИ

Өвөр районда «Торгалы» совхозунда Ирбейде хөйжү бригадында Тумат Чамзын муракчыларынчын санаыга килерип турар. Ол хөвүн хөйжү.

Чамзы болуунуң малчын амыл-ишчи 1960 чылда-ла эгелөөн.

Юбилейиг чылда хөйжүлар ортузунга калбарган соци-алисттик чарыкка килерипшес, Тумат Чамзы төрүүр чүс хөй-

КИЧЭНГЕЙНИ — КӨДЭЭ ТУДУГЛАРЖЕ

Улус амыл-агынын хө-жүдешинин үндешин болуу турар планда көрдүнгөн ка-питал салымчыларынчын Чөөн-Хөмчүк районун амыл-агы-ларынчын канчаар шингезип ал-ганын бо чүгүле чыгылаш-канын. Совхоз уеде районда сүт-бараан фермаларын, тараа арыглар пунктуларын, өскө-даа бугуларга, културга, амыл-дырал объектилерин туудуу турар.

Бо чылдың октябрь 1-ге чедир байдалы ач өөргө, чыл дургузунда шингезип алаа чо-гуур фондурлар программанын совхозтар талазы-биле 92,9 хуу, чурттагы бажынар амыл-агыла килер талазы-биле 90,7 хуу, колхоз туудууну талазы-биле 72 хуу күөстөөн. Районга нийтининчын ту-тунган 72 бажынын амыл-агы-ла килер. Бо дөргө колдуун-да-ла сууржун байдалы ший-тин турар хөйжүларынчын бол-гаш каларчыларынчын бажынар-ы болур.

Ол бажынарда сүт-биле чыгылар олатаны, электри чыгырып, а хөй кезинде газ плиталарынчын тургускаш. Ону амылчы кылдарынчын уе, малчын-нар боттары негет турар. Кал-дарчыларга чөмө бөргө, олар: «быске чогуу-на мыдыг бажы-нар херек, «чадыр» эки бөргө, амылдарга бөзүн чык болур-дур» деп чыгыла-лар болур. Кеде ишчилерин амылдарынчын экижидер ичангаш хүнүнчүн чыгыла ай-тыртын аларган.

«Октябрь 30 чымы» болгаш Ленин атыг колхозтарда тара-ра арыглар ЗАВ-10 деп пунктуларынчын туткан. Тускай комиссия ол аграртарынчын ху-лап ал турган, оларынчын амылдарга колхозчулар дика өөрүп: «кондицига чедир-бөөн үренип ам-на чаштырбас болуус, элек дүжүттү өстү-рер бир үндешин тургустунган-дыр» деп амылар турган. А бир өвөө ЗАВ-10 аграртарга кургалдылган чөмөдөр немей кылмыр болза, оон-даа эки бо-

лур ийик. Мыдыг таварылга-ла тараа уредбас, амыл-агы-ларынчын карыктазы улам эвөөш болур.

Ичангаш 1973 чылда тараа арыглар чөмөдөрүнчын кол-хоз бурнууну тургустунган бо-лап турар бөө. Районга тараа орай бажар, ону агаар-бой-дустуг берге байдалдарында ажаар чүве болганда, кургал-дылга чөмөдөр тарааны дика хумгалал амыл арганы болур.

Колхоз бурнуунда-ла сүт-бараан фермаларынчын комплек-стерин туудуу азы чедир ту-дуп, мында азы-бүрү механи-зациянын кылмып турар. Мы-дыг болза-даа, малды четчир саанчы кажалар-биле ханды-рыбайн турар чоруктар бар. Чижээ, «Сүт-Хөл» болгаш «Алаш-Мадыр» совхозтарда бөгүнге чедир 2000 баш хире бода малга, 6000 баш хире хөй, өшкүге кажы чөмөдөрүнчын турар.

Көрүп чорутуга 300 хөй кирер кажалга 350-400 баш-тынчын килер турар, ол бо-лаа төрүүр хөйларынчын ага са-лыр чорунуң чыгылашканынчын бирөөн-дир. Мыдыг байдал районнуң бүтү өскө-даа амыл-агыларында бар.

Кажы негеттининчын турар малдарынчын нийтин бажып илап санаан, 1973 чылдын калы-таа салымчыларынчын көрдүн хөрдөгүнчын хуваарада кажалар, фермалар туудар акша-нын үзүп бөөр эргөөсө чүгү-ла. Ичангаш хүнүнчүн чыгыла болур. 1972 чылда бүтү районга чүглө 800 баш мал кирер ийи кажанынчын турарынчын турган, мыдыг темп канчал-лаа таарышпас.

Моон журунда амыл-агы-лар саарылга хөдөгүнчынчын күөсөдир-биле планга көбү-нөмө туудугар кылдыр ужу-руга таварыш турар. Иччал-лаа туудугарда чыгыла ванналары бөзүн чөк болууда. Ол дөргө малдын дүгүн өвөөдөп, оларынчын азыг-аржыкка бол-гаш өскө-даа таарымча чөк байдалга чедир болур.

Тараалаң Таңдынын чагай дүжүт ажаап алырынга бо чыл-ын агаар-бойаус байдалы аажок нарын болган. Районнуң механизаторларынчын таварыш-кан ол берге шыгалдын Не-дээ амыл-агынын дуржулга станциянынчын комбайнери А. А. Селигев база-ла болу-нуң амыл-ишчи бугу эштери лег, алдарын-биле туудуу эр-тен. Александр Александрович 780 гектар мызыл-тасты ажаап алган, 13104 центнер тарааны бастырган. Шудурга амыл-ишчинин станциянынчын хөй-ниинин организакчылары хүндүлөп бижик-биле шаң-наан.

ЧУРУНТА: А. А. СЕЛИГЕВ, С. ИВАНОВТУҢ ФОТОСУ.

МАЛЧЫННЫН АЖЫЛ-ИЖИ

Тудугларынчын шындыгын дугайыг көрдөш. Истин районда керээ ёзуулар амылдап турар кол организация — № 463 көжүп чоругу механи-застаттанган колонна. Амыл-ды шындыгына, капиталь салымчыларынчын шингезип ал, туудугарынчын дүстүг берге байдалдарында ажаар чүве болганда, кургал-дылга чөмөдөр тарааны дика хумгалал амыл арганы болур.

Колхоз бурнуунда-ла сүт-бараан фермаларынчын комплек-стерин туудуу азы чедир ту-дуп, мында азы-бүрү механи-зациянын кылмып турар. Мы-дыг болза-даа, малды четчир саанчы кажалар-биле ханды-рыбайн турар чоруктар бар. Чижээ, «Сүт-Хөл» болгаш «Алаш-Мадыр» совхозтарда бөгүнге чедир 2000 баш хире бода малга, 6000 баш хире хөй, өшкүге кажы чөмөдөрүнчын турар.

Көрүп чорутуга 300 хөй кирер кажалга 350-400 баш-тынчын килер турар, ол бо-лаа төрүүр хөйларынчын ага са-лыр чорунуң чыгылашканынчын бирөөн-дир. Мыдыг байдал районнуң бүтү өскө-даа амыл-агыларында бар.

Кажы негеттининчын турар малдарынчын нийтин бажып илап санаан, 1973 чылдын калы-таа салымчыларынчын көрдүн хөрдөгүнчын хуваарада кажалар, фермалар туудар акша-нын үзүп бөөр эргөөсө чүгү-ла. Ичангаш хүнүнчүн чыгыла болур. 1972 чылда бүтү районга чүглө 800 баш мал кирер ийи кажанынчын турарынчын турган, мыдыг темп канчал-лаа таарышпас.

Моон журунда амыл-агы-лар саарылга хөдөгүнчынчын күөсөдир-биле планга көбү-нөмө туудугар кылдыр ужу-руга таварыш турар. Иччал-лаа туудугарда чыгыла ванналары бөзүн чөк болууда. Ол дөргө малдын дүгүн өвөөдөп, оларынчын азыг-аржыкка бол-гаш өскө-даа таарымча чөк байдалга чедир болур.

В. ВАЛТЕР, районнуң кеде амыл-агы эргелеринчын туугу иччалы-нынчын кол ичинерин.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

Бо амыл-агы чылдында «Тоора-Хем» совхозунчын иви фермазынын амыл-ишчилер амыл-ишчилеринчын шингезип алаа чыгыла келген. Бо дугайында районнуң уаучу контрол комитетининчын дидып кылган бөө.

Тоюу районнуң уаучу контрол комитетининчын даргазы С. Хиринг-оолдун бестид бижинивекс харымчалы болза: Фермазын амыл-ишчилеринчын илтеретинчын фанталар шын болуп бастырат-тынган. Иччалыг 620 амыл баш ичининчын чөк чыгышкын илтер. Бо талазы-биле материалдык илтеретинчын шийтинген. Хүлээлгени амыл-агы харымчалга чөк болганынчын дээр иви фермазынынчын бригадир турган Маалы Алдын-оола, хөмчөгү хү-лөөтөн.

Ол мышкан совхозтуң Май I салбырынчын зоотехник Д. Сорунай малдын өтөт болгаш үчүдүн багай тургузуп, сула амылдарынчын дээр уаучу контрол комитетининчын шүтүмүлдүнчын шыгыгынчын доңгуттурган.

ТЫВА ЛИТЕРАТУРАДА ӨЗЕК ТЕМА

Совет Эволюцияны бүгү уластарынын арзында пайыраалык болгон кады аялдамалыктын быжыктыктын социализмдин кайтамчытык чаалан алышымын, СЭКП-нин чыгылыш чок боттандырып турар ленинчи шапонал политизациянын амдырал бооп хуулуны болуп...

Ленин кылым-кылым дептерлерине сайнардан-да, албан, бүдүрүлте, өөрөлгө чөпөрдөн-даа көрүп ап болур. Тывалардын кояа-хеабөө турар уластары-биле эл-харылааларынын иштинден оларын орус чөп-биле пайыралык алган-мактан ылаарын тыва литература бодунун бирги үч-чадамда-ла эң чугула соруда кылдыр көрө берген. Оң ужуру чоңуну чүвени баш удур, оранчок бурягтар, үе-шагы мурай көрүп билдирде. Тыва улус чаа оруктун иштин ап тура-ла, сайыралык белин Россияда, депшилгенни орус совет улустун иштин баш чылар орус ол деп билген. Оң оң кылган түнөөн чечен чогаалда кылар-реттинен. Анык литература-лык мурунга туруп келген ол «Соруктагы чогаалчылар «Самбырайын чыгаан», «Били дургун», «Херээк», «Эр-ле-шолза бисте» туду» деп иштин чогаалдарга боттандырып орд алашкан а. А. Нальмбат, С. Тока олар-нын өскө чогаалды үлгүлөп билген биргү токузуну маалыраан Самбукай биле Арапайын алдын тургайын орус аялдамалык-биле пайыраалыктын, чаа амды-

рал дээш демиселе кирген-пер деп чытаалынар. Ол бола революция үеини идеяларыга тывалардын уластарынын реалистик баш-биле бүдүрүлгө көргүзүшкөн ол болур-дур. Ала-чурттуу «Уулу дайым бистин чуртувустун уластарынын пайыраалык дээш ишталга болгон. Ол кадыгдошкун үеини өңүнө чыгарып совет күрүнө токууну мурунга тилкеле-биле ажал эртекп, марксизм-ленинизм-ин пайыраалык дугайында идеяларын күп-ажалтып кыжы-дерге чогуу, билдигини көргүзүш. Тыва улус ол чыларда салым-чолууну совет улус-биле тудуку», бодуну амдыралык, дайымчыл пайыраалык бердигеви көргүсөн билдигин. Чоңуну ол мээ-ишарынын дошкун үе-де илээрини оң таланттын өөздө оларды кыстары уран өскө «Самбырайын» наан. О. Сагаал-оолдун «Тываның арты-огуну мурунун», С. Сагаал-оолдун «Самы-Мөг», «Хордуу кады», «Безек», С. Пурбуякун «Кыял кыял», «Туучушкун» деп илешкн ол-он чогаалдарда революстун демиселе болгон кады аялдамалыкта кадыгышкан бис-

Тываның Совет Эволюцияны эки тура-биле каттышкын дээрге, тыва, совет улустарын пайыраалык бер дээш демиселе, мурунку үе-де дошкун дошкун эл-пайыраалык сепкил-саяманын улус ходалыктын дээш чогуу. Ол токуугу бодушкуну бир улус түн-дөшкү үеини бир улус түн-дөшкү үеини тыва улустарын пайыраалык теманын, «История-цивилизация» теманы болуп, чаа пыварке, чааже шл-жон ол деп болур. Ол бола, бистин амдыралык, оң аял-биле литературауска болган токуугу бодушкуну. Бир эвес мурунку чыларда тыва чогаалчылар чоңуну орус, украин, казах, хакас улустары-биле пайыраалык тургулаан болса, совет үеде ол тема каа-чаар-даа аажок алгып, утка талаан-биле байын көргө, чечен-мерген талаан-биле бүдүр-речиг аарган. Ботун бистин литературауска тываларын орус, украин, белорус, грузин, киргиз, узбек, адтай, казах, хакас, якут, бурят, татар болган өскө-лаа совет аял-дуума улустары-биле база моол, болгар, испан, пазин, бирма, вьетнам, куба, көрөй, дон-ишкан бистин социализм чуртувус-биле эл-пайыраалык чопар-биле пайыраалык харла-заларын алган-манат ыларп турар. Оларын чыжа кылды С. Токаның «Араттын согу», Ю. Кювэгештин «Мээң аялчыларым», «Украинага», «Дукеи Москвага чораш», «Сон чүрөң Баллада», «Ган-тиден келген аял», «Назым Хикметтин келгенге», О. Сагаал-оолдун «Төрөн кыжылар», С. Сагаал-оолдун «Аалдан-Чр-дун», «Лариса Сальвиона», «Иштин көрүп чораш», «Адыл-кыс», «Адыр-оолдун токуугу», С. Пурбуякун «Мок-канын чогаалчыларыга», «Уем болган үе-чөгөм дугайында», С. Сорюк-оолдун «Ирла, мрга, Цыгестур», «Өнүктөргө

артык эвес. Маака С. Тока-ның «Боттанын күзө», С. Сагаал-оолдун «Самы-Мөг», С. Сорюк-оолдун «Бываымы-дыр», М. Кевин-Лосакын «Херээк» чогаалы» деп чогаалдары хамаарып. Бу чогаалдар сеткалы-пайыраалык орутка моондоттар эвөөк эвес, олар-биле тапы-сыныш чок демиселевир терек деп кыйгырып туралар. Иччылган хей вилопаалды Совет Эволюцияны тургустун-ганында бир 50 үеде оюнта тыва литература улустарын пайыраалык бодушкун, сур-таалдар, алган-йөрөөр талаан-биле тодугай чедимчи-ливерент уккарымын турар. Моон соңгар бистин чогаал-чыларымыс литературалик болган амдыралык өскө теманы — пайыраалык турсаак-тал ханы улусу улус хем-чөлдиг, чечен-мерген хой-хой чогаалдарын чопа барлаалды дээрине бүдүрөөр бис. Пайыраал болган интерна-ционализм — тыва литерату-раын өскө теманы болу берген болган моон соңгар-даа амдыралык, кедим, өндүр-үздөй тема бооп чорур. Оң кылдыр келер үеини чок үе-чүе чыларда куеп чораш, аял чогаалында спирит кыян Чоңуну ол өндүр күзөни бистер коммунизм деп алган турар бис. Алаа чурттар сагал пайыраалык делгөргөн иштер, оңаа өнөйттирер Доржу КУУЛАР.

Алдарлыг чаңчылар театры

Москваның Владимир Маяковский аттыг академиктиг театры бо чылдың октябрь 29-та 50 харлаан. Октябрь сөөлүнүн баштайгы чылдарында тургускан болганда ол Революция театры деп атты алган. Оң коллективни эге-башында тура-ла реалистик совет репертуарын тургузары дээш аралдангы келген. Оң көргүзүлгөри — колдуунда-ла амгы үеини, чок хүнерини амдыралын көргүскөн шилер, кижилерин Төрөн чурттуг эрге-ажыктары дээш эрес-шудургу чорукче мөөңөзөр сорулгалыг чогаалдар болур. Ол театрың чаңчылы бою берген.

М. СТРОКОВТИН сөзү болган фотоу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

телевидение

НОЯБРЬ 2-ДЕ МОСКВАДАН 13.35—Медээлер. 13.45—Урууларга фильм. «Адыл дугуур». Уран-чөгө фильм. 15.00—15.10—«Миллопаның Ленинчи университетте». «Будуругенин социал болган будуруге амдыралык куш-ажалты коллективтин ролду» (Мивескинги трактор заводунда ренорвал). 15.40—РСФСР-ини Курювини академиктиг Патиничи аттыг улустун иштин ирманы концертте. 16.40—Документалдык фильм. 16.50—«Өнүгү телекөргүзүг». «Вера, Надежда, Любовь». 2-ти серия. 18.00—«Уе». Информастыг программа. КЫЗЫЛДАН 18.30—Телемедээлер. 18.50—Урууларга фильм. «Бистин ирларымыс». 19.20—«Малышок». Урууларга дамчыдыга. 19.40—Телемедээлер. 19.50—Чарлаалар, режанды. МОСКВАДАН 20.00—«Привалык» позитивтиг тайлыбырлыктын Ю. Жуков телекөргүзүлгө айткыларында харылап тур. 20.30—В. Илья-Бедюкеревский — «Шуурган». Москваны Моссовет аттыг академиктиг театрынын иштин. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—«Уе». Информастыг программа. 23.30—01.45— Футбол талаан-биле СССР-ини чемпионды ИСКА —«Динамо», (Москва).

КЫСТЫҢ ЧАЖЫДЫ

К. О. ХОЗ суурунун ортузуна сесердиктин эвезин төккөн, хөлөгөт чинге оруктарыга, Илптар арзында салган уун сайдалырга кезеңини-де дышталып, агаарлаан колхозчулар арбын айтар. Ойнар шолде байын хоюнчага уун, аныктарын тодугу чытаалары, доскел чок, ирлары дыка орайтаже чедир дышталып көр.

«Шынның» конкурзунга

бейи барды?—деп айттыган. —Костурм албан кыж мен бе?—деп удур айтыра каалкын. Оюмаа бодунуң илди доңгу болганымга хейлде чөвөй берген. —Чок... Алаа аян. Мен сөөн көрө боор деп болуп турдум—дээш, Ортун-оол мээ-гараванын караш хейлдеп келдөө. Оң арзында дөмгө хүтүмүрүңүң ил-даа артаанай, арты берген. Эвөө болганда тырттычал үе-биле уламчылаан. —Даарта чорур-дур мен... Шериге... Чагаа баянлар мен... Харымлаар сен шуве. Оюмаа харымга берген иш-каш болган. Минин кээрге, аяна-ла холуңуң саалаалары азгыры ушунтан турган. Чүтү-чүтүлү турла, Ортун-оол оң холуңуң аяар түзүп алган. Эрбегилемээр, саалааларын ортуң чымыңдан Оюмаа ар-тындыла-ла кыргын берген. Чөккү бүдөңчөөр парктарына чыгарып ааркн боостамалы дугулар келгип борбак чүвени азыртыла-ла-да, Оюмааның үнү үмөөсү. Чүтүе карак чивөө дээр арзында Ортун-оолдун экиндине кустаныкышкан, арзынче-ле боор ол, ошкы хаавакан, чыт кыякка адыл деп, шимеш кылмыган. Биздинчаа ишкенде манай келген, орнууда чоорган-нын алаачык Дүргө-ле шимеш дээш. Чүрөөн тилкелеринге дөмөр орнууда прунчанын дагылап турар ишкан сагындарган. ДААРТАЗЫНДА дуву-да-лаш-биле инектерин сөөк турар арзында, колхоз баштар чөринин көрөзгөзүлгө чыныгы шөргөт баар оол-ларын үлгүлөп дугайы эр-галашынды дыйлап берген. Оюмаа кездөр чөруңгөтерге, ирак холуда машинанын үнү-ле дооңу эргиништелер бар чыккан. Оң күү дооңу оң нокук-хорон дыйлап, караан дугулар келгип ишкан апарган. Иччылда-лаа үтег хуңге чыларкылаан деп, холун хаваага холөгөтөй туткан, талымын бар чыдар дооңу агаарга өстий чыккыже, чыж чок кураг парктары-биле холуңу үеке кайган алкеш, турал-да турган, Оюмаа илчылдыр Ортун-оолдун бир-ле дугуларыда болган чычы-ле катал ошкан кызылнын, оода иркталы-даа бол баранын кыргып чыдып калган. Иччылар эргелерин билбедим. Иччылда-лаа чычыле катал ошканым да-

Агаар

Бөгүн республикага бүргөп, азыр, чагбас. Барың чүк угалынышкынын хаттын чүк.

КИНО

НОЯБРЬ 2-ДЕ «НАШЫРАЛ»: «Көргүч чогу-биле» 10.00, 11.45, 13.30, 15.45, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Дипломнуг Зоула» 15.00, 16.40, 18.25, 20.30 шактарда. «ВОСТОК»: «Оолдар» 15.00, «Амдырал бистин шылаан тур» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ПОВИЕР»: «Максим Перелесинда» 9.00, 12.40, 14.40, «Революциянын ады-биле» 10.50, «Чурттан кыж болуш алгаш» 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

ШИЛИГЕ ЧАРЛАП ТУР

Тываның көгүмү-ши театры дузалакчы бөлүктү артистерин (орус, тыва бөлүктөргө) хүлээп алырын чарлап тур. Аңаа 18-тен 25 хар чедир назылыг эр, херээжен кижилерин хүлээп алыр. Шилиге комиссия болган консультация пунктуу атоорын, четөөр, суббота хүннеринде, 2 шактан 5 шакка чедир театрың бичин залында амыдал турар. Минеру 1972 чылдың декабрь 7-де, 2 шакта болур.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

«Детский мир» деп № 5 магазин, «Саян» универмаг (Октябрьская кулумуда) № 47, 45 (Заречная кулумуда), № 4, 7 (рынок девисээринде), № 11 (Каа-Хем суура), № 12 (Титов кулумузунда) магазинер, үлөтүр бараанна-рык садар магазини № 13 секциясы (автобус доктар «Восток» туруш), «Аялга» магазин (Ночегов кулумузунда) — шуптузу дыштанар хун барымдалаарын амыдалар. Дыштанар хүннерде кээл турарынык садып алыкчыларын чаладысы. Оов хадын биле теректиң адыкы будуругени эл тыгмылап, бот-боттарыга да-гыштырган, бурдурени эл-сөөл чыгачылаан, салмакка, Бомштунга будуктар алаачылар, база катан ту-чун алыр дөңгөп шыкылаачыга, хадын биле теректиң хажык бурдурер илчыл-кыялтын, аас-кежештилерини эргелет-өвилет сөстөрүн сол-чун тургөзөмү болган. Кызыл-Садыг.